

D - 08.02.01a

CHODNIK Z BETONOWYCH PŁYT BRUKOWYCH

1. WSTĘP

1.1. Przedmiot OST

Przedmiotem niniejszej ogólnej specyfikacji technicznej (OST) są wymagania dotyczące wykonania i odbioru robót związanych z wykonaniem chodnika z betonowych płyt brukowych.

1.2. Zakres stosowania OST

Ogólna specyfikacja techniczna (OST) jest materiałem pomocniczym do opracowania specyfikacji technicznej wykonania i odbioru robót budowlanych (ST) stosowanej jako dokument przetargowy i kontraktowy przy zlecaniu i realizacji robót na drogach i ulicach.

1.3. Zakres robót objętych OST

Ustalenia zawarte w niniejszej specyfikacji dotyczą zasad prowadzenia robót związanych z wykonaniem chodnika z betonowych płyt brukowych (chodnikowych).

1.4. Określenia podstawowe

1.4.1. Betonowa płyta brukowa – prefabrykat betonowy, stosowany jako materiał nawierzchni, który spełnia następujące warunki:

- długość całkowita nie przekracza 1 m,
- długość całkowita płyty podzielona przez jej grubość powinna być większa niż cztery.

1.4.2. Element uzupełniający – cały element lub część płyty brukowej, który jest stosowany do uzupełnienia i umożliwia uzyskanie obszaru całkowicie wybrukowanego.

1.4.3. Warstwa licowa – warstwa betonu stanowiąca górną powierzchnię płyty brukowej, wykonana z innego materiału i/lub o właściwościach różnych od podstawowej masy betonu lub jej warstwy konstrukcyjnej.

1.4.4. Pozostałe określenia podstawowe są zgodne z obowiązującymi, odpowiednimi polskimi normami i z definicjami podanymi w OST D-M-00.00.00 „Wymagania ogólne” [1] pkt 1.4.

1.5. Ogólne wymagania dotyczące robót

Ogólne wymagania dotyczące robót podano w OST D-M-00.00.00 „Wymagania ogólne” [1] pkt 1.5.

2. MATERIAŁY

2.1. Ogólne wymagania dotyczące materiałów

Ogólne wymagania dotyczące materiałów, ich pozyskiwania i składowania, podano w OST D-M-00.00.00 „Wymagania ogólne” [1] pkt 2.

2.2. Betonowe płyty brukowe i elementy uzupełniające

Należy stosować betonowe płyty brukowe i elementy uzupełniające, które spełniają wymagania normy PN-EN 1339 [9].

Warstwa nawierzchni chodnikowej z płyt betonowych powinna być wykonana z elementów o jednakowej grubości. Zaleca się stosować elementy dostarczone w tej samej partii materiału, w której niedopuszczalne są różne odcienie wybranego koloru elementów.

2.2.1. Właściwości ogólne

Betonowe płyty brukowe mogą być produkowane z jednego rodzaju betonu lub z warstwy ścieralnej i konstrukcyjnej wykonanych z różnych betonów. Jeśli płyty produkowane są z warstwą ścieralną to warstwa ta powinna stanowić integralną część płyty i mieć minimalną grubość 4 mm na całej powierzchni widocznej.

Krawędzie powierzchni prostokątnych mogą być skośnie ścięte lub zaokrąglone, a ich wymiary poziome lub pionowe nie mogą być większe niż 2 mm. Skośne krawędzie o wymiarze fazy powyżej 2 mm powinny być deklarowane przez producenta i opisane jako fazowane.

Betonowe płyty brukowe mogą być produkowane z profilami funkcjonalnymi i/lub dekoracyjnymi.

Powierzchnia płyt może być fakturowana, poddana obróbce dodatkowej lub obróbce termicznej.

Płyty mogą być wykonane z występami dystansowymi, pochyleniami lub rowkowaniem i profilowaniem bocznych powierzchni.

2.2.2. Kształt i wymiary

W ST należy podać klasę dokładności wykonania oraz znakowanie, biorąc pod uwagę wymagania podane w tablicach 1,2 i 3.

2.2.2.1. Dopuszczalne odchyłki wymiarów

Dopuszczalne odchyłki wymiarów nominalnych w zależności od klasy wykonania podano w tablicy 1.

Tablica 1. Dopuszczalne odchyłki wymiarów

Klasa	Znakowanie	Wymiary nominalne płyt brukowych mm	Długość mm	Szerokość mm	Grubość mm
1	N	Wszystkie	±5	±5	±3
2	P	≤600	±2	±2	±3
		>600	±3	±3	±3
3	R	Wszystkie	±2	±2	±2

Różnica pomiędzy dwoma pomiarami długości, szerokości i grubości pojedynczej płyty powinna być ≤3 mm.
W przypadku płyt brukowych o kształcie nieprostokątnym, odchyłki dla innych wymiarów powinny być deklarowane przez producenta.

2.2.2.2. Dopuszczalne różnice pomiędzy pomiarami dwóch przekątnych prostokątnej płyty

Maksymalne dopuszczalne różnice pomiędzy pomiarami dwóch przekątnych prostokątnej płyty, której długość przekątnych przekracza 300 mm, w zależności od klasy wykonania, są podane w tablicy 2.

Tablica 2. Maksymalne różnice między przekątnymi

Klasa	Znakowanie	Przekątna mm	Maksymalna różnica mm
1	J	≤850	5
		>850	8
2	K	≤850	3
		>850	6
3	L	≤850	2
		>850	4

2.2.2.3. Dopuszczalne odchyłki płaskości i pofalowania płyt

Dopuszczalne odchyłki płaskości i pofalowania płyt podano w tablicy 3.

Tablica 3. Odchyłki płaskości i pofalowania płyt

Długość pomiarowa mm	Maksymalna wypukłość mm	Maksymalna wklęsłość mm
300	1,5	1,0
400	2,0	1,5
500	2,5	1,5
800	4,0	2,5

2.2.3. Odporność na warunki atmosferyczne

W ST należy podać klasę odporności na warunki atmosferyczne oraz znakowanie, biorąc pod uwagę wymagania podane w tablicach 4 i 5.

2.2.3.1. Nasiąkliwość

Wymagania dla nasiąkliwości płyt w zależności od klasy podano w tablicy 4.

Tablica 4. Nasiąkliwość płyt

Klasa	Znakowanie	Nasiąkliwość, % masy
1	A	Nie określa się
2	B	Wartość średnia ≤6

2.2.3.2. Odporność na zamrażanie/rozmarzanie

Jeśli istnieją specjalne warunki, takie jak częsty kontakt powierzchni z solą odladzającą w warunkach mrozu, płyty powinny spełniać wymagania podane w tablicy 5.

Tablica 5. Odporność na zamrażanie/rozmarzanie z udziałem soli odladzających

Klasa	Znakowanie	Ubytek masy po badaniu zamrażania/rozmarzania kg/m ²
3	D	Wartość średnia $\leq 1,0$ Przy czym żaden pojedynczy wynik $> 1,5$

2.2.4. Wytrzymałość na zginanie

W ST należy podać klasę wytrzymałości na zginanie oraz znakowanie, biorąc pod uwagę wymagania podane w tablicy 6.

Tablica 6. Klasy wytrzymałości na zginanie

Klasa	Znakowanie	Wytrzymałość charakterystyczna na zginanie MPa	Minimalna wytrzymałość na zginanie MPa
1	S	3,5	2,8
2	T	4,0	3,2
3	U	5,0	4,0

2.2.5. Odporność na ścieranie

W ST należy podać klasę odporności na ścieranie oraz znakowanie, biorąc pod uwagę wymagania podane w tablicy 7.

Tablica 7. Klasy odporności na ścieranie

Klasa	Oznaczenie	Wymaganie	
		Pomiar wykonany zgodnie z PN-EN 1339 [9], metoda w załączniku „G”	Pomiar wykonany zgodnie z PN-EN 1339 [9], metoda w załączniku „H”
1	F	Nie określa się	Nie określa się
2	G	≤ 26 mm	$\leq 26\ 000$ mm ³ /5000 mm ²
3	H	≤ 23 mm	$\leq 20\ 000$ mm ³ /5000 mm ²
4	I	≤ 20 mm	$\leq 18\ 000$ mm ³ /5000 mm ²

2.2.6. Odporność na poślizg/poślizgnięcie

Betonowe płyty brukowe wykazują zadowalającą odporność na poślizg/poślizgnięcie pod warunkiem, że ich górna powierzchnia nie była szlifowana i/lub polerowana w celu uzyskania bardzo gładkiej powierzchni.

Jeżeli wyjątkowo projektant wymaga zastosowania płyt o określonej odporności na poślizg/poślizgnięcie, to powinien zadeklarować tę wymaganą wartość w ST. Odporność na poślizg/poślizgnięcie powinna być badana wg załącznika „I” normy PN-EN 1339 [9].

2.2.7. Obciążenie niszczące

W ST należy podać klasę obciążenia niszczącego oraz znakowanie, biorąc pod uwagę wymagania podane w tablicy 8.

Tablica 8. Klasa obciążenia niszczącego

Klasa	Znakowanie	Charakterystyczne obciążenie niszczące kN	Minimalne obciążenie niszczące kN
30	3	3,0	2,4
45	4	4,5	3,6
70	7	7,0	5,6
110	11	11,0	8,8
140	14	14,0	11,2
250	25	25,0	20,0
300	30	30,0	24,0

2.2.8. Właściwości ogniowe

Betonowe płyty brukowe produkowane wg PN-EN 1339 [9] należą do klasy A1 reakcji na ogień, bez potrzeby przeprowadzania badań.

2.2.9. Wygląd

Górna powierzchnia betonowych płyt brukowych nie powinna wykazywać takich wad jak rysy lub odpryski.

W przypadku dwuwarstwowych płyt nie dopuszcza się występowania rozwarstwienia (rozdzielenia) między warstwami.

Ewentualne wykwyty nie mają szkodliwego wpływu na właściwości użytkowe płyt brukowych i nie są uważane za istotne.

2.2.10. Tekstura

Jeżeli w dokumentacji projektowej lub/i ST wymagane są płyty o specjalnej teksturze, to taka tekstura powinna być opisana przez producenta, który przed realizacją zamówienia, powinien dostarczyć próbki dla późniejszej oceny zgodności otrzymanych materiałów z zamówieniem.

Różnice w jednolitości tekstury płyt, które mogą być spowodowane nieuniknionymi zmianami we właściwościach surowców i przez zmianę warunków twardnienia, nie są uważane za istotne.

2.2.11. Zabarwienie

Jeżeli w dokumentacji projektowej lub/i ST wymagane są płyty barwione to producent, przed realizacją zamówienia, powinien dostarczyć próbki dla późniejszej oceny zgodności otrzymanych materiałów z zamówieniem.

Barwiona może być warstwa ścieralna lub cały element.

Różnice w jednolitości zabarwienia płyt, które mogą być spowodowane nieuniknionymi zmianami we właściwościach surowców i przez zmianę warunków twardnienia, nie są uważane za istotne.

2.2.12 Składowanie

Betonowe płyty brukowe powinny być składowane rębem, płaszczyznami górnymi ku sobie, na podłożu wyrównanym i odwodnionym. Płyty powinny być posegregowane według rodzajów, odmian i gatunków. Płyty należy ustawiać na podkładkach drewnianych oraz zabezpieczać krawędzie przed uszkodzeniem przekładkami drewnianymi.

2.3. Materiały do wykonania podsypki i wypełnienia spoin

2.3.1. Warunki ogólne stosowania

Betonowe płyty brukowe można układać na podsypce piaskowej, z wypełnieniem spoin piaskiem (nawierzchnia elastyczna) lub cementowo-piaskowej, z wypełnieniem spoin zaprawą (nawierzchnia sztywna). Dopuszczalny jest również wariant półsztywny, tj. nawierzchnia układana na podsypce piaskowej z fugowaniem zaprawą.

Warunkiem stosowania podsypki cementowo-piaskowej jest pewność odprowadzania wody z podłoża oraz sprawdzona nośność gruntu. W przeciwnym przypadku może dochodzić do kapilarnego podciągania wody przez utwardzoną podsypkę, a co za tym idzie wymywania przez wodę luźnych fragmentów podbudowy oraz zamrażanie wody zmagazynowanej w podbudowie, co może prowadzić do zapadania się nawierzchni. Poza tym zastosowanie cementu w podsypce niesie zagrożenia dla estetyki wykonanej nawierzchni. Plamy powstałe na skutek wiązania cementu z kurzem, piaskiem czy innymi elementami na powierzchni płyty są nie do usunięcia. Zastosowanie podsypki cementowo-piaskowej również utrudnia ewentualne późniejsze prace remontowe.

W związku z powyższym, stosowanie podsypki cementowo-piaskowej zalecane jest jedynie w szczególnych przypadkach, np. jeżeli projekt przewiduje bardzo ściśle ułożenie elementów brukowych, w szczególności nie zawierających odstępników dystansowych. Może wtedy zajść potrzeba stabilizacji cementowej, aby pojedyncze elementy nie miały możliwości przemieszczania się względem siebie i generowania naprężeń w narożnikach elementów betonowych.

Do fugowania można stosować materiały nieprzepuszczalne dla wody (zwykle dla większych obciążeń) lub wodoprzepuszczalne (zalecane dla chodników).

2.3.2. Materiały do wykonania podsypki piaskowej lub cementowo-piaskowej

Materiały do wykonania podsypki pod chodnik:

- cement powszechnego użytku klasy min. 32,5 wg PN-EN 197-1 [10],
- piasek wg PN-EN 12522 [11], o uziarnieniu do 4 mm,
- woda wg PN-EN 1008 [12] lub woda pitna.

Stosunek cementu do kruszywa w podsypce cementowo-piaskowej powinien wynosić 1:4. W/c w podsypce cementowo-piaskowej powinien wynosić $0,2 \div 0,35$.

2.3.3. Zaprawy podkładowo-drenażowe

Jeśli dokumentacja projektowa lub ST tak przewidują, w celu ograniczenia niebezpieczeństwa powstania szkód spowodowanych mrozem oraz wykwitów na skutek działania wody, zaleca się stosowanie pod nawierzchnię z płyt betonowych gotowych zapraw podkładowo-drenażowych. Zaprawa powinna być wodoprzepuszczalna ($> 1000 \text{ l/m}^2/\text{h}$), o dużej porowatości (ok. $5 \div 15\%$), dzięki czemu nie podciąga wody z podłoża.

Rodzaj zastosowanej zaprawy (zawartość spoiwa, rodzaj kruszywa) powinien być dobrany odpowiednio do projektowanego obciążenia nawierzchni. Jeżeli producent tak zaleca, do układania płyt na warstwie zaprawy podkładowo-drenażowej należy stosować środek poprawiający przyczepność płyty do zaprawy.

2.3.4. Materiały do wypełnienia spoin

2.3.4.1. Zaprawa cementowo-piaskowa

Materiały do wykonania zaprawy do uszczelniania spoin:

- cement powszechnego użytku klasy min. 32,5 wg PN-EN 197-1 [10],
- piasek o uziarnieniu do 2 mm wg PN-EN 13139 [13],
- woda wg PN-EN 1008 [12] lub woda pitna.

Stosunek cementu do kruszywa w zaprawie powinien wynosić 1:2.

2.3.4.2. Gotowe zaprawy do spoinowania

Można stosować gotowe zaprawy do fugowania oparte na spoiwie cementowym lub żywicznym. Zaprawy te powinny mieć deklarowaną przez producenta mrozoodporność, odporność na działanie czynników chemicznych mogących wystąpić w drogownictwie. Powinny być odporne na ścieranie, czynniki atmosferyczne, działanie UV, być mało podatne na zabrudzenia i łatwo poddawać się czyszczeniu. Zaprawy do spoinowania mogą być wodoszczelne (przeważnie na spoiwie cementowo-trasowym) lub całkowicie przepuszczalne dla wody (przeważnie na bazie żywic sztucznych). Te ostatnie można stosować pod warunkiem wykonania pod nawierzchnią podbudowy z gruntów niespoistych, co umożliwi odprowadzenie przesiąkającej przez nawierzchnię wody.

2.3.4.3. Piasek do wypełnienia spoin

Do wypełnienia spoin należy stosować piasek o uziarnieniu 0/2 mm spełniający wymagania PN-EN 13242 [11].

2.4. Materiały do wykonania obramowania

Do obramowania nawierzchni można stosować krawężniki betonowe i kamienne, obrzeża betonowe oraz ścieki prefabrykowane wg OST D-08.01.01b [5] lub D-08.01.02a [6] lub inne materiały (np. brukowiec, klinkier drogowy, kostka kamienna) wymienione w OST D-08.06.01 Obramowania i opaski jezdni lub chodników [8] i D-08.05.00 Ścieki [7] zgodnie z dokumentacją projektową i ST oraz zaakceptowane przez Inżyniera.

2.5. Materiały do wypełnienia szczelin dylatacyjnych

Do wypełniania górnej części szczelin dylatacyjnych należy stosować drogowe zalewy kauczukowo-asfaltowe lub syntetyczne masy uszczelniające (np. poliuretanowe, poliwinylowe itp.), spełniające wymagania odpowiednich norm lub aprobat, lub odpowiadających wymaganiom OST D-05.03.04.a [4]. Do wypełnienia dolnej części szczeliny dylatacyjnej należy stosować wilgotną mieszankę cementowo-piaskową 1:8 z materiałów spełniających wymagania pktu 2.3.4.1 lub inny materiał zaakceptowany przez Inżyniera.

3. SPRZĘT

3.1. Ogólne wymagania dotyczące sprzętu

Ogólne wymagania dotyczące sprzętu podano w OST D-M-00.00.00 „Wymagania ogólne” [1] pkt 3.

3.2. Sprzęt do wykonania chodników

Roboty wykonuje się ręcznie przy zastosowaniu sprzętu pomocniczego:

- betoniarek do wytwarzania zapraw oraz przygotowania podsypki cementowo-piaskowej,
- wibratorów płytowych, ubijaków ręcznych lub mechanicznych z wykładziną np. elastomerową chroniącą płyty przed ścieraniem i wykruszaniem naroży,
- narzędzi tnących (przycinarek, szlifierek) do przycinania płyt,
- rakli gumowych do rozkładania zaprawy do spoinowania,
- szczotek do czyszczenia gotowej nawierzchni.

Do wykonania obramowania nawierzchni należy stosować sprzęt wg OST D-08.01.01b [5], D-08.01.02a [6], D-08.05.00 [7] lub D-08.06.01 [8].

Do wypełniania szczelin dylatacyjnych należy stosować sprzęt odpowiadający wymaganiom OST D-05.04.04a [4].

4. TRANSPORT

4.1. Ogólne wymagania dotyczące transportu

Ogólne wymagania dotyczące transportu podano w OST D-M-00.00.00 „Wymagania ogólne” [1] pkt 4.

4.2. Transport płyt chodnikowych

Płyty chodnikowe betonowe mogą być przewożone dowolnymi środkami transportu, na paletach, po osiągnięciu przez beton wytrzymałości minimum 0,7 wytrzymałości projektowanej. Palety powinny być spinane taśmami stalowymi lub plastikowymi, zabezpieczającymi płyty przed uszkodzeniami w trakcie transportu. Pożądane jest, aby palety z płytami były wysyłane do odbiorcy środkiem transportu samochodowego wyposażonym w dźwig do za- i rozładunku.

Płyty powinny być zabezpieczone przed przemieszczeniem się i uszkodzeniami w czasie transportu.

4.3. Transport pozostałych materiałów

Kruszywa można przewozić dowolnym środkiem transportu, w warunkach zabezpieczających przed zanieczyszczeniem i zmieszaniem z innymi materiałami. Podczas transportu kruszywa powinny być zabezpieczone przed wysychaniem, a kruszywo drobne przed rozpyleniem.

Cement workowany powinien być transportowany w warunkach zabezpieczających go przed zalaniem, zawilgoceniem i zanieczyszczeniem oraz rozerwaniem opakowań. Do transportu cementu luzem należy stosować cementosamochody wyposażone we wsypy umożliwiające grawitacyjne napełnianie zbiorników i urządzenie do ładowania i wyładowania cementu. Cement wysyłany luzem powinien mieć identyfikator zawierający dane zgodnie z PN-EN 197-1 [10].

Zalewę lub masy uszczelniające do szczelin dylatacyjnych można transportować dowolnymi środkami transportu, w fabrycznie zamkniętych pojemnikach lub opakowaniach chroniących je przed zanieczyszczeniem.

Transport materiałów do wykonania obramowania chodnika powinien odpowiadać wymaganiom odpowiednich OST D-08.01.01b [5], D-08.01.02a [6], D-08.05.00 [7] lub D-08.06.01 [8].

5. WYKONANIE ROBÓT

5.1. Ogólne zasady wykonania robót

Ogólne zasady wykonania robót podano w OST D-M-00.00.00 „Wymagania ogólne” [1] pkt 5.

5.2. Konstrukcja nawierzchni chodnika

Konstrukcja nawierzchni chodnika powinna być zgodna z dokumentacją projektową lub/i ST.

Konstrukcja nawierzchni może obejmować ułożenie warstwy z betonowych płyt prefabrykowanych na:

- a) podsypce piaskowej lub cementowo-piaskowej oraz warstwie odsączającej,
- b) podsypce piaskowej rozścielonej bezpośrednio na podłożu z gruntu piaszczystego o wskaźniku piaskowym $WP \geq 35$ wg BN-8931-01 [14].

Podstawowe czynności przy wykonywaniu nawierzchni obejmują:

- 1) wykonanie koryta pod chodnik,
- 2) wykonanie warstwy odsączającej (ewentualnie),
- 3) wykonanie obramowania nawierzchni (z krawężników, obrzeży, ścieków prefabrykowanych),
- 4) przygotowanie i rozścielenie podsypki lub wykonanie warstwy podkładowo-drenażowej (ewentualnie),
- 5) ułożenie płyt z ubiciem,
- 6) wypełnienie szczelin między płytami,
- 7) wypełnienie szczelin dylatacyjnych (ewentualne),
- 8) pielęgnacja nawierzchni i oddanie jej do użytku.

5.3. Wykonanie koryta

Koryto wykonane w podłożu z gruntu rodzimego lub nasypowego powinno być wyprofilowane zgodnie z projektowanymi spadkami podłużnymi i poprzecznymi chodnika oraz zgodnie z wymaganiami podanymi w OST D-04.01.01 [2]. Wskaźnik zagęszczenia koryta nie może być mniejszy od 0,97 według normalnej metody Proctora.

5.4. Warstwa odsączająca

Jeżeli w dokumentacji projektowej przewidziana jest warstwa odsączająca pod chodnikiem, to jej wykonanie powinno być zgodne z warunkami określonymi w OST D-04.02.01 [3].

5.5. Obramowanie nawierzchni

Rodzaj obramowania chodnika powinien być zgodny z dokumentacją projektową i/lub ST.

Jeżeli dokumentacja projektowa lub ST nie ustalają inaczej, to materiały do wykonania obramowania powinny odpowiadać wymaganiom pktu 2.4, a wykonanie obramowania powinno być zgodne z:

- a) OST D-08.01.01b [5] lub D-08.01.02a [6] dla obramowania z krawężników,
- b) OST D-08.05.00 [7] i D-08.06.01 [8] dla obramowania ściekiem lub opaską z innych materiałów.

Obramowanie z obrzeży betonowych ustawia się na podłożu, które może stanowić rodzimy grunt piaszczysty lub podsypka (ława) ze żwiru lub piasku, o grubości warstwy od 3 do 5 cm po zagęszczeniu. Podsypkę (ławę) wykonuje się przez zasypanie uprzednio wykonanego koryta żwirem lub piaskiem i zagęszczenie z polewaniem wodą.

Ustawienie powinno być w miejscu i ze światłem (odległością górnej powierzchni obrzeża od ciągu komunikacyjnego) zgodnym z ustaleniami dokumentacji projektowej. Zewnętrzna ściana obrzeża powinna być obsypana piaskiem, żwirem lub miejscowym gruntem przepuszczalnym, starannie ubitym.

Spoiny nie powinny przekraczać szerokości 1 cm. Należy wypełnić je piaskiem lub zaprawą cementowo-piaskową w stosunku 1:2. Spoiny przed zalaniem należy oczyścić i zmyć wodą. Spoiny muszą być wypełnione całkowicie na pełną głębokość.

Obramowanie należy wykonać przed przystąpieniem do układania płyt chodnikowych. Przed wykonaniem obramowania zaleca się ułożenie jednego rzędu płyt w celu ustalenia szerokości chodnika i prawidłowej lokalizacji obrzeża.

5.5. Podsypka

5.5.1. Wymagania ogólne

Rodzaj zastosowanej podsypki powinien być zgodny z dokumentacją projektową i/lub ST. Zaleca się stosowanie podsypki zgodnie z zasadami podanymi w pktcie 2.3.1.

Grubość podsypki (piaskowej lub cementowo-piaskowej) powinna wynosić po zagęszczeniu 3÷5 cm, a wymagania dla materiałów na podsypkę powinny być zgodne z pktm 2.3. Dopuszczalne odchyłki od zaprojektowanej grubości podsypki nie powinny przekraczać ± 1 cm (ale nie powinna być cieńsza niż 3 cm). W celu uzyskania właściwej grubości nawierzchni, grubość podsypki przed ubiciem nawierzchni powinna przekraczać grubość projektowaną o około 1÷2 cm.

Rozścielona podsypka powinna być wyprofilowana. Wyrównana płaszczyzna podsypki musi mieć te same nachylenia poprzeczne i podłużne co późniejsza nawierzchnia z ułożonych płyt brukowych.

5.5.2. Szczególne wymagania dla podsypki cementowo-piaskowej

Ułożenie nawierzchni z płyt na podsypce cementowo-piaskowej zaleca się wykonywać przy temperaturze otoczenia nie niższej niż $+5^{\circ}\text{C}$. Dopuszcza się wykonanie nawierzchni, jeśli w ciągu dnia temperatura utrzymuje się w granicach od 0°C do $+5^{\circ}\text{C}$, przy czym jeśli w nocy spodziewane są przymrozki płyty należy zabezpieczyć materiałami o złym przewodnictwie ciepła (np. matami ze słomy, papą itp.).

Podsypkę cementowo-piaskową przygotowuje się w betoniarkach, a następnie rozściela się na uprzednio zwilżonej podbudowie, przy zachowaniu:

- współczynnika wodnocementowego od 0,25 do 0,35,
- wytrzymałości na ściskanie nie mniejszej niż $R_7 = 10$ MPa, $R_{28} = 14$ MPa.

W praktyce, wilgotność układanej podsypki powinna być taka, aby po ściśnięciu podsypki w dłoni podsypka nie rozsypywała się i nie było na dłoni śladów wody, a po naciśnięciu palcami podsypka rozsypywała się.

Rozścielenie podsypki cementowo-piaskowej powinno wyprzedzać układanie nawierzchni z elementów prefabrykowanych od 3 do 4 m.

Jeśli podsypka jest wykonana z suchej zaprawy cementowo-piaskowej, to po zawałowaniu nawierzchni należy ją polać wodą w takiej ilości, aby woda zwilżyła całą grubość podsypki. Rozścielenie podsypki z suchej zaprawy może wyprzedzać układanie nawierzchni z płyt o około 20 m.

Całkowite ubicie nawierzchni i wypełnienie spoin zaprawą musi być zakończone przed rozpoczęciem wiązania cementu w podsypce.

5.5.3. Warstwa z zaprawy podkładowo-drenażowej

Jeżeli w dokumentacji projektowej przewidziana jest warstwa z zaprawy podkładowo-drenażowej pod chodnikiem, to jej wykonanie powinno być zgodne z zaleceniami producenta zaprawy. Zwykle układana zaprawa powinna mieć konsystencję wilgotną, a ułożona warstwa powinna mieć grubość od 5 do 20 cm. Płyty należy układać zanim zaprawa stwardnieje (metodą mokre na mokre).

5.6. Wykonanie chodnika z betonowych płyt brukowych

5.6.1. Układanie płyt

Na przygotowanej podsypce płyty należy układać wg wzoru określonego w dokumentacji projektowej, z zachowaniem odstępu między płytami od 3mm do 8 mm na prostej i do 3 cm na łukach.

Płyty przy krawężnikach należy układać w taki sposób, aby ich górna krawędź znajdowała się kilka milimetrów powyżej górnej krawędzi krawężnika.

Przy urządzeniach naziemnych uzbrojenia podziemnego płyty odpowiednio docięte należy układać w jednym poziomie, regulując wysokość urządzeń naziemnych do poziomu chodnika.

Płyty na łukach o promieniu ponad 30 m należy tak układać, aby spoiny rozszerzały się wachlarzowo. Płyty mogą być przycinane.

Płyty na łukach o promieniu do 30 m powinny być układane w odcinkach prostych, łączących się przy użyciu trójkątów lub trapezów wykonanych z płyt odpowiednio docinanych. Wielkość trójkątów dostosować należy do szerokości chodnika i promienia łuku.

Podczas układania chodnika stanowisko pracy powinno się znajdować na już ułożonej nawierzchni. Płyty brukowe nie powinny być ściśle do siebie dociskane, aby umożliwić ewentualne konieczne wyrównanie linii bruku podczas układania. Mniej więcej co 2 m należy sprawdzać za pomocą sznurka prawidłowość przebiegu linii spoin bruku. Jeżeli linie są nierówne, trzeba położenie rzędów poprawić. Należy również sprawdzić prostopadłość linii.

Każdą płytę należy po ułożeniu wypoziomować za pomocą gumowego młotka.

Powierzchnia płyt położonych w sąsiedztwie urządzeń infrastruktury technicznej (np. studzienek, wjazdów itp.) powinna po ubiciu nawierzchni wystawać od 3 mm do 5 mm powyżej powierzchni tych urządzeń oraz od 3 mm do 10 mm powyżej korytek ściekowych.

Dzienną działkę roboczą nawierzchni układanej na podsypce cementowo-piaskowej zaleca się zakończyć prowizorycznie pasem nawierzchni o szerokości dwóch płyt wykonanej na podsypce piaskowej w celu wytworzenia oporu dla ubicia płyt ułożonych na stałe. Przed wznowieniem robót prowizoryczną część nawierzchni należy rozebrać wraz z podsypką.

5.6.2. Zagęszczanie nawierzchni

Po ułożeniu płyt nawierzchnię należy zagęszczać w taki sposób, by nie ubijać jej miejscowo (powinno to być tzw. płynięcie podsypki). Dlatego zagęszczarka płytowa nie powinna poruszać się zbyt wolno, aby uniknąć nadmiernego ubijania w jednym miejscu (5000 obrotów/min). Ubijanie przeprowadza się równomiernie na całej powierzchni, zawsze zaczynając od brzegów i kierując się do środka, a następnie wzdłuż, aż do uzyskania docelowego poziomu nawierzchni i stabilności wszystkich elementów.

Płytę roboczą zagęszczarki przed rozpoczęciem pracy należy oczyścić. Płyta nie może być zniekształcona, gdyż spowoduje to uszkodzenie płyt. Nawierzchnia z płyt powinna być sucha i przed zagęszczeniem oczyszczona z resztek piasku. W ten sposób uniknie się miejscowego nacisku na elementy. Do zagęszczania nawierzchni nie nadają się walce, gdyż naciskają one na powierzchnię punktowo. Zbyt wąskie płyty robocze zagęszczarki należy zaopatrzyć w dodatkowe płyty boczne, poszerzające szerokość roboczą. Do płyt o wrażliwej powierzchni należy koniecznie użyć nakładki z tworzywa, nałożonej od spodu na płytę roboczą (do tego celu nadają się także zagęszczarki wyposażone w gumowe rolki). Jeżeli płyty betonowe są układane na podsypce z zaprawy, zagęszczenie musi się odbyć jeszcze przed rozpoczęciem procesu wiązania zaprawy - w zależności od temperatury otoczenia powinno to nastąpić od 1 do 3 godzin po zarobieniu zaprawy.

5.6.3. Wypełnianie spoin

Spoiny wypełnia się piaskiem lub zaprawą w zależności od zastosowanego materiału podsypki, zgodnie z pktm 2.3.1.

5.6.3.1. Wypełnienie spoin piaskiem

Po zagęszczeniu nawierzchni spoiny między płytami wypełnia się ostroziarnistym piaskiem o uziarnieniu 0/2 mm. Piasek wciera się w szczeliny za pomocą szczotki. Spoiny można też wypełniać piaskiem po obfitym polaniu nawierzchni wodą i wmieceniu papki piaskowej szczotkami lub rozgarniaczkami z piórami gumowymi.

Tylko całkowite wypełnienie wszystkich szczelin piaskiem zapewnia pełną nośność wykonanej nawierzchni. Dlatego też zapiaskowanie szczelin należy jeszcze kilkakrotnie powtórzyć (po kilku dniach).

5.6.3.2. Wypełnienie spoin zaprawą

Do wypełniania spoin zaprawą można przystąpić, gdy zwiąże zaprawa w podsypce (po 1-2 dniach).

Aby nie pobrudzić płyt chodnikowych podczas fugowania, ich krawędzie zaleca się zabezpieczyć taśmą malarską. Szczeliny dylatacyjne (jeśli zostały zaprojektowane) należy zabezpieczyć przed zalaniem zaprawą wkładając w nie np. zwinięte paski papy itp.

Zaprawę cementowo-piaskową zaleca się przygotować w betoniarnie, w sposób zapewniający jej odpowiednią płynność. Spoiny można wypełnić przez rozlanie zaprawy na nawierzchnię i nagarnianie jej w szczeliny szczotkami lub rozgarniaczkami z piórami gumowymi. Przed rozpoczęciem zalewania płyty powinny być oczyszczone i dobrze zwilżone wodą. Zalewa powinna całkowicie wypełnić spoiny i tworzyć monolit z płytami. Gotowe zaprawy do spoinowania należy przygotować i stosować ściśle zgodnie z warunkami producenta.

Po wypełnieniu spoin zaprawą nawierzchnię należy starannie oczyścić. Po płytach można chodzić po 1-2 dniach od zakończenia fugowania.

5.6.3.3. Szczeliny dylatacyjne

W nawierzchni z płyt betonowych układanych na podsypce cementowo-piaskowej ze szczelinami wypełnionymi zaprawą, co 8 m i nie rzadziej niż to wskazane w dokumentacji projektowej lub/i ST, należy wykonać szczeliny dylatacyjne w celu przejścia przez nie przemieszczeń wywołanych wysokimi temperaturami w okresie letnim. Szerokość szczelin dylatacyjnych nie powinna być mniejsza niż 8 mm. Szczeliny te powinny być wypełnione materiałem spełniającym wymagania podane w pktcie 2.5, zgodnie z zasadami opisanymi w OST D-05.03.04a [4].

Szczeliny dylatacyjne poprzeczne zaleca się dodatkowo stosować w miejscach, w których występuje zmiana sztywności podłoża (np. nad przepustami, przy przyczółkach mostowych) oraz szczeliny podłużne przy ściekach wzdłuż jezdni.

5.7. Pielęgnacja chodnika

Nawierzchnia na podsypce piaskowej ze spoinami wypełnionymi piaskiem nie wymaga szczególnej pielęgnacji i nadaje się do użytku bezpośrednio po jej wykonaniu. Zaleca się jednak pozostawienie warstwy piasku rozsyanego, zgodnie z pktem 5.6.3.1, na powierzchni jeszcze przez kilka tygodni, aby mógł on stopniowo dopełniać szczeliny.

Chodnik, którego spoiny wypełnione są zaprawą cementową, należy pokryć warstwą piasku grubości od 3,0 do 4,0 cm. Piasek należy zwilżyć wodą i utrzymywać w stanie wilgotnym w ciągu 10 dni. Po upływie od 2 tygodni (przy średniej temperaturze otoczenia nie niższej niż 15°C) do 3 tygodni (przy niższej temperaturze) nawierzchnię należy oczyścić z piasku i oddać do użytku.

6. KONTROLA JAKOŚCI ROBÓT

6.1. Ogólne zasady kontroli jakości robót

Ogólne zasady kontroli jakości robót podano w OST D-M-00.00.00 „Wymagania ogólne” [1] pkt 6.

6.2. Badania przed przystąpieniem do robót

Przed przystąpieniem do robót Wykonawca powinien:

- uzyskać wymagane dokumenty, dopuszczające wyroby budowlane do obrotu i powszechnego stosowania (np. stwierdzenie o oznakowaniu materiału znakiem CE lub znakiem budowlanym B, certyfikat zgodności, deklarację zgodności, aprobatę techniczną, ew. badania materiałów wykonane przez dostawców itp.),
- ew. wykonać własne badania właściwości materiałów przeznaczonych do wykonania robót, określone przez Inżyniera.

Wszystkie dokumenty oraz wyniki badań Wykonawca przedstawia Inżynierowi do akceptacji.

6.2.1. Badania płyt chodnikowych

Kontrola płyt chodnikowych następuje na podstawie odpowiednich deklaracji producenta potwierdzających spełnienie przez płyty wymagań wynikających z zamówienia. Dodatkowo należy wyrywkowo sprawdzić wygląd zewnętrzny i wymiary płyt na zgodność z wymaganiami podanymi w tablicach 1, 2 i 3 oraz pktem 2.2.9÷2.2.11. Badania należy wykonać zgodnie z załącznikami „C” i „J” normy PN-EN 1339 [9].

Jeśli ST nie precyzuje inaczej można przyjąć, że jeżeli ponad 10% płyt nie spełnia powyższych wymagań partię należy odrzucić.

6.2.2. Badania pozostałych materiałów

Kontrola pozostałych materiałów do wykonania chodnika z płyt betonowych następuje na podstawie odpowiednich deklaracji producenta potwierdzających zgodność materiałów z wymaganiami podanymi w pkt 2 niniejszej OST.

6.3. Badania w czasie robót

6.3.1. Sprawdzenie wykonania koryta

Sprawdzenie wykonania koryta należy przeprowadzić zgodnie z OST D-04.01.01 [2] pkt 6.

6.3.2. Sprawdzenie wykonania warstwy odsączającej

Sprawdzenie wykonania warstwy odsączającej (jeśli została zaprojektowana) należy przeprowadzić zgodnie z OST D-04.02.01 [3] pkt 6.

6.3.3. Sprawdzenie wykonania obramowania chodnika

Sprawdzenie wykonania obramowania, w zależności od rodzaju zastosowanych materiałów, należy wykonać zgodnie z OST D-08.01.01b [5], D-08.01.02a [6], D-08.05.00 [7] lub OST D-08.06.01 [8], pkt 6.

Ustawienia betonowego obrzeża chodnikowego powinno być zgodne z wymaganiami pkt 5.5, przy dopuszczalnych odchyleniach:

- linii obrzeża w planie, które może wynosić ± 2 cm na każde 100 m długości obrzeża,
- niwelety górnej płaszczyzny obrzeża, które może wynosić ± 1 cm na każde 100 m długości obrzeża,
- wypełnienia spoin, sprawdzane co 10 metrów, które powinno wykazywać całkowite wypełnienie badanej spoiny na pełną głębokość.

6.3.4. Sprawdzenie podsypki

Sprawdzenie podsypki w zakresie grubości i wymaganych spadków poprzecznych i podłużnych polega na stwierdzeniu zgodności z dokumentacją projektową oraz pkt 5.3 niniejszej OST. Kontrolę grubości i spadków podsypki należy wykonać w 10 punktach dziennej działki roboczej. Dopuszczalne odchylenia w grubości podsypki nie mogą przekraczać ± 1 cm. Spadki powinny być zgodne z dokumentacją projektową.

6.4. Sprawdzenie cech geometrycznych chodnika

6.4.1. Sprawdzenie równości chodnika

Sprawdzenie równości podłużnej przeprowadzać należy łąką co najmniej raz na każde 150 do 300 m² ułożonego chodnika, również przy krawędziach i w miejscach wątpliwych, jednak nie rzadziej niż co 25 m chodnika. Dopuszczalny prześwit pod łąką nie powinien przekraczać 8 mm.

6.4.2. Sprawdzenie profilu podłużnego

Sprawdzenie profilu podłużnego przeprowadzać należy za pomocą niwelacji, biorąc pod uwagę punkty charakterystyczne, jednak nie rzadziej niż co 100 m.

Odchylenia od projektowanej niwelety chodnika w punktach załamania niwelety nie mogą przekraczać ± 2 cm.

6.4.3. Sprawdzenie profilu poprzecznego

Sprawdzenie profilu poprzecznego dokonywać należy szablonem z poziomą, co najmniej raz na każde 150 do 300 m² chodnika i w miejscach wątpliwych, jednak nie rzadziej niż co 25 m. Dopuszczalne odchylenia od projektowanego profilu wynoszą $\pm 0,3\%$.

6.4.4. Sprawdzenie szerokości chodnika

Sprawdzenie szerokości chodnika należy przeprowadzać co najmniej raz na każde 150 do 300 m² ułożonego chodnika, jednak nie rzadziej niż co 25 m chodnika. Dopuszczalna odchyłka od szerokości projektowanej nie powinna przekraczać ± 5 cm..

6.4.5. Sprawdzenie równoległości spoin

Sprawdzenie równoległości spoin należy przeprowadzać za pomocą dwóch sznurów napiętych wzdłuż spoin i przymiaru z podziałką milimetrową. Dopuszczalne odchylenie wynosi ± 5 mm.

6.4.6. Sprawdzenie szerokości i wypełnienia spoin

Sprawdzenie szerokości spoin należy przeprowadzać przez usunięcie spoin na długości około 10 cm w trzech dowolnych miejscach na każde 200 m² chodnika i zmierzenie ich szerokości oraz wypełnienia. Spoiny powinny być wypełnione na pełną głębokość.

6.4.7. Sprawdzenie koloru płyt i desenia ich ułożenia

Kontrolę należy prowadzić na bieżąco, na zgodność z dokumentacją projektową.

7. OBMIAR ROBÓT

7.1. Ogólne zasady obmiaru robót

Ogólne zasady obmiaru robót podano w OST D-M-00.00.00 „Wymagania ogólne” [1] pkt 7.

7.2. Jednostka obmiarowa

Jednostką obmiarową jest m² (metr kwadratowy) wykonanego chodnika z płyt betonowych.

8. ODBIÓR ROBÓT

8.1. Ogólne zasady odbioru robót

Ogólne zasady odbioru robót podano w OST D-M-00.00.00 „Wymagania ogólne” [1] pkt 8.

Roboty uznaje się za wykonane zgodnie z dokumentacją projektową, ST i wymaganiami Inżyniera, jeżeli wszystkie pomiary i badania z zachowaniem tolerancji według pktu 6 dały wyniki pozytywne.

9. PODSTAWA PŁATNOŚCI

9.1. Ogólne ustalenia dotyczące podstawy płatności

Ogólne ustalenia dotyczące podstawy płatności podano w OST D-M-00.00.00 „Wymagania ogólne” [1] pkt 9.

9.2. Cena jednostki obmiarowej

Cena wykonania 1 m² chodnika z płyt betonowych obejmuje:

- prace pomiarowe i roboty przygotowawcze,
- dostarczenie materiałów na miejsce wbudowania,
- wykonanie koryta,
- ew. wykonanie warstwy odsączającej,
- rozścielenie podsypki piaskowej lub cementowo-piaskowej wraz z jej przygotowaniem, ewentualne wykonanie warstwy podkładowo-drenażowej,
- ułożenie płyt,
- wypełnienie spoin piaskiem lub zaprawą,
- pielęgnację przez posypywanie piaskiem i polewanie wodą,
- przeprowadzenie badań i pomiarów wymaganych w specyfikacji technicznej.

Cena wykonania robót określonych niniejszą OST obejmuje również:

- roboty tymczasowe, które są potrzebne do wykonania robót podstawowych, ale nie są przekazywane Zamawiającemu i są usuwane po wykonaniu robót podstawowych,
- prace towarzyszące, które są niezbędne do wykonania robót podstawowych, niezaliczane do robót tymczasowych.

Cena nie obejmuje wykonania obramowania nawierzchni chodnika. Wykonanie obramowania, w zależności od jego rodzaju, płatne jest wg odrębnej OST.

10. PRZEPISY ZWIĄZANE

10.1. Ogólne specyfikacje techniczne (OST)

1.	D-M-00.00.00.	Wymagania ogólne
2.	D-04.01.01	Koryto wraz z profilowaniem i zagęszczaniem podłoża
3.	D-04.02.01	Warstwy odsączające i odcinające
4.	D-05.03.04a	Wypełnianie zalewami szczelin w nawierzchni z betonu cementowego
5.	D-08.01.01	Krawężniki betonowe
6.	D-08.01.02	Krawężniki kamienne
7.	D-08.05.00	Ścieki
8.	D-08.06.01	Obramowania i opaski jezdni lub chodników

10.2. Normy

9.	PN-EN 1339	Betonowe płyty brukowe - Wymagania i metody badań
10.	PN-EN 197-1	Cement - Część 1: Skład, wymagania i kryteria zgodności dotyczące cementów powszechnego użytku
11.	PN-EN 13242	Kruszywa do niezwiązanych i związanych hydraulicznie materiałów stosowanych w obiektach budowlanych i budownictwie drogowym
12.	PN-EN 1008	Woda zarobowa do betonu - Specyfikacja pobierania próbek,

-
- badanie i ocena przydatności wody zarobowej do betonu, w tym wody odzyskanej z procesów produkcji betonu
13. PN-EN 13139 Kruszywa do zaprawy
15. BN-8931-01 Drogi samochodowe. Oznaczanie wskaźnika piaskowego.

10.3. Inne dokumenty

Nie występują.